

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาหลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาอุโบสถศีลในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาการรักษาอุโบสถศีลในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาอุโบสถศีลในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ (๓) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาอุโบสถศีลของอุบาสกอุบาสิกาในสังคมปัจจุบัน สรุปผลการวิจัย ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ การรักษาอุโบสถศีลในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า อุโบสถ หมายถึง วันที่เข้าไปอยู่ (จำศีล) ในบทว่า “อุปวสนฺติ” จำศีล คือเป็นผู้เข้าถึงด้วยศีลหรือด้วยอาการที่ไม่ชวนชวาย เชื่อว่าเป็นผู้จำศีล “อุโบสถศีล” จึงหมายถึง ข้อวัตรหรือระเบียบที่ต้องปฏิบัติในวันที่เข้าอยู่จำได้แก่ ศีลที่ต้องสมาทานรักษาในวันอุโบสถ ๘ คำ ๑๔ คำ และ ๑๕ คำ จึงเรียกว่า “อุโบสถศีล” อุโบสถศีล ยังแปลว่าสภาวะธรรมอันบุคคลทั้งหลายผู้ต้องการด้วยบุญพึงเข้าไปอยู่อาศัย (รักษา) อุโบสถศีลยัง หมายถึง กรรมซึ่งเป็นการกระทำที่กำจัดอุปกิเลส ๑๖ เผาอุปกิเลสทั้งหลาย มีราคะและโทสะที่เป็นเหตุแปดเปื้อน ทำให้ลำบากทำให้เดือดร้อนเป็นต้น ให้เบาบางและหมดสิ้นไป นอกจากนี้ ศีลยังเป็นหนึ่งในบารมี ๑๐ เป็นคุณธรรมที่พระโพธิสัตว์ผู้ยังครองชีวิตแบบชาวบ้านประพฤติปฏิบัติอย่างยิ่งยวด คือความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ เพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงสุด เช่น ความเป็นพระพุทธเจ้า และความเป็นมหาสาวกเป็นต้น และศีลยังเป็นธรรมสำหรับอุบาสกอุบาสิกาผู้ใกล้ชิดพระศาสนา พึงมีพึงปฏิบัติอย่างเข้มแข็งยิ่ง ๆ ขึ้นไป เช่น อุโบสถศีล สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นพระศาสดาองค์แรกที่ทรงประกาศ “ศีล” หรือข้อห้าม ให้ชาวชมพูทวีปในครั้งพุทธกาลได้ทราบทั่วกัน คำว่า ศีล หมายถึง กฎ ระเบียบ หรือวินัยที่บัญญัติขึ้นไว้สำหรับใช้ควบคุมความประพฤติของพระสาวก ในการละ(ปหานะ) การจำกัดการงดเว้น (เวรมณี) การเจตนา การสำรวมระวัง (สังวร) การไม่ล่วงละเมิด(อวิดีกมะ) ของผู้ที่มีเจตนาดังใจงดเว้นความชั่วทางกาย วาจา เพื่อความดีงามและความสงบสุขของหมู่คณะ

นอกจากนี้ ศีลยังเป็นที่รวมแห่งธรรม คือ ศีลเป็นที่ยรวมแห่งความสำรวม เป็นที่ยรวมแห่งความไม่ละเมิด และเป็นที่ยรวมแห่งเจตนาที่เกิดในขณะสำรวมและไม่ล่วงละเมิดนั้น การที่มีศีล

จึงไม่เคียดร้อใจ ปราโมทย์ ปิติ ปัสสัทธิ โสมนัส สัตเป็นธรรมสำหรับทุกคนเป็นคุณสมบัติของสัปปริสชนหรือธรรมเพื่อเสริมความเป็นมนุษย์ เป็นการเอื้อเพื่อเกื้อหนุนต่อการปฏิบัติ เป็นธรรมเพื่อความเจริญงอกงามของชีวิต และบรรลุประโยชน์สุข เป็นธรรมเพื่อปกครองเพื่อการจัดระเบียบและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน เป็นธรรมสำหรับคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือน เพื่อชีวิตคู่และครอบครัวอยู่กันยืนยาว เป็นธรรมเพื่อการศึกษา เพื่อทำให้มาก เพื่อเป็นเครื่องประดับ เพื่อเป็นเครื่องป้องกัน เพื่อเป็นชาวพุทธที่สมบูรณ์ และเป็นไปเพื่อความเบียดเบียนน้อยโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับเพื่อระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ ทำยสุดเพื่อนิพพาน

ความเป็นมาและความสำคัญของอุโบสถศีล มีอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) ความเป็นมาของอุโบสถศีลสมัยก่อนพุทธกาล (๒) ความเป็นมาของอุโบสถศีลสมัยพุทธกาล การเข้าจำอุโบสถศีลมิได้มีแต่พระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่มีและเกิดขึ้นมาก่อนพุทธกาล การรักษากุโบสถศีลในสมัยก่อนพุทธกาลนั้นเป็นไปในบุคคลหลายจำพวก กล่าวคือ พระโพธิสัตว์ ผู้บำเพ็ญบารมี กระทำความดีต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต แม้ชีวิตร่างกายก็เสียสละได้ พระเจ้าจักรพรรดิผู้ได้รับมรดกภิเษก ประพฤติธรรม รักษาอุโบสถศีลเพื่อความสมบูรณ์แห่งรัตนะ ๗ ประการ การรักษาอุโบสถศีลของสัตว์ ๕ ชนิด เพื่อข่มกิเลส คือ (๑) นกพิราบมารักษาอุโบสถศีลด้วยการอดกลืนต่อความหิวกระหายเพื่อข่มราคะความรักที่มีต่อนางนกพิราบ (๒) งูรักษาอุโบสถศีลด้วยการอดกลืนต่อความหิวกระหายเพื่อข่มความโกรธ (๓) สุนัขจิ้งจอกรักษาอุโบสถศีลด้วยการอดกลืนต่อความหิวกระหายเพื่อข่มความโลภ (๔) หมีมารักษาอุโบสถศีลด้วยการอดกลืนต่อความหิวกระหายเพื่อข่มความอยากจนเกินไป (๕) พราหมณ์ออกบวชเป็นฤาษี ได้รักษาอุโบสถศีล ด้วยการอดกลืนต่อความหิวกระหายอาหารเพื่อข่มมานะของตน ในส่วนความเป็นมาของอุโบสถศีลสมัยพุทธกาลในพระวินัยปิฎก มหาวรรค อุโบสถขันธกะ ได้กล่าวว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ พวกปรีชาชกอัญญเดียรธีย์ ประชุมกันกล่าวธรรมในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปีกษัตริย์ (ข้างขึ้น-ข้างแรม) ประชาชนทั้งหลายพากันเข้าไปหาเพื่อฟังธรรมพวกปรีชาชกอัญญเดียรธีย์ ก็ได้รับความรักความเลื่อมใสและได้พรรณากว พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงทราบเรื่องนั้น ทรงดำริว่า ถ้าพระสงฆ์สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทำการประชุมแสดงธรรมอย่างนี้บ้าง ย่อมเกิดผลดี ต่อพระพุทธศาสนาแน่แท้ จึงได้เสด็จไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ที่ประทับ กราบทูลเรื่องนี้ให้ทรงทราบ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสเรียกพระภิกษุทั้งหลายมาแล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ประชุมกันในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปีกษัตริย์” ทั้ง (ข้างขึ้น-ข้างแรม)

ความสำคัญของอุโบสถศีล มีอยู่ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) อุโบสถศีลสร้างสวรรค์แก่มนุษย์อุโบสถศีลนั้น (๒) อุโบสถศีลสร้างความเสมอภาคแก่มนุษย์ การเข้าจำอุโบสถอัน

ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนั้น ผู้เข้าจำไม่ว่าจะเป็น กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร เทวดา มนุษย์ทั้งหลาย หรือแม้แต่ดินสาละถ้าจำอุโบสถได้เมื่อเข้าจำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการแล้ว ย่อมได้รับประโยชน์ ได้รับความสุขตลอดกาล ทั้งชาตินี้และชาติหน้าเหมือนกันเท่าเทียมกันโดยมุ่งที่เจตนา ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ หรือสภาวะที่แตกต่างกัน (๓) อุโบสถศีลสร้างความปลอดภัยแก่มนุษย์ (๔) อุโบสถศีลเลิศกว่าสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสถึงความสำคัญของการรักษาอุโบสถศีลที่บุคคลอยู่จำแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมากแผ่ไพศาลมากกว่า “เปรียบเหมือนพระราชอาภรณ์องค์ใดที่ครองราชย์ เป็นอิสราธิบดี (เป็นผู้ยิ่งใหญ่เหนือผู้อื่น) แห่งชนบทใหญ่ ๑๖ แคว้นที่สมบรูณ์ด้วยทรัพย์สมบัติอันมีแก้ว ๓ ประการแห่งอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ เพราะสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสุขที่เป็นทิพย์ ถือว่าเป็นของเล็กน้อย” (๕) การรักษาอุโบสถศีลสามารถทำให้คนประเภทต่าง ๆ สละกายได้

ประเภทของอุโบสถศีล มี ๓ ประเภท คือ (๑) ปกติอุโบสถ ได้แก่อุโบสถที่รักษากันตามปกติเฉพาะวันหนึ่งคืนหนึ่ง (๒) ปฏิภาครอุโบสถ ได้แก่อุโบสถที่รักษาเป็นพิเศษกว่าปกติ คือ รักษาคราวละ ๓ วัน ได้แก่วันรับ วันรักษา และวันส่ง เช่น เมื่อจะรับอุโบสถวัน ๘ คำ ต้องรับ และรักษามาแต่วัน ๓ คำ ตลอดไปจนถึงวัน ๕ คำ เมื่อได้อรุณใหม่ของวัน ๑๐ คำจึงหยุดรักษา (๓) ปาฏิหาริย์อุโบสถ ได้แก่ อุโบสถที่รักษาตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน คือตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำเดือน ๘ จนถึงวันเพ็ญกลางเดือน ๑๒ ซึ่งปาฏิหาริย์อุโบสถนี้ถือตามคตินิยมของชาวชมพูทวีป ในสมัยนั้นคล้ายกับเรื่องบัญญัติการจำพรรษาของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา และ วิธีการรักษาอุโบสถศีลในอรรถกถาอุโบสถสูตร ได้กล่าวถึงการเข้าจำอุโบสถศีล ว่า บุคคลผู้จะเข้าจำอุโบสถศีล นั้นพึงตั้งใจว่า พຼຽນนี้เราจักรักษาอุโบสถศีล ควรเตรียมตัวให้พร้อม ด้วยการจัดเตรียมอาหารให้พร้อมสำหรับวันอุโบสถศีล และตรวจตราการงานให้เรียบร้อยเสียแต่วันนี้ การงานอะไรที่ควรส่งคนที่บ้านไว้ว่าอย่างไรก็ให้มอบหมายเสียให้เรียบร้อย เมื่อเข้าจำอุโบสถศีลไม่ควรจัดแจงการงานที่เป็นภาระที่เบียดเบียนผู้อื่นเดือดร้อน ผู้เข้าจำอุโบสถพึงปลดปล่อย ปรกติโพธิ์ คือความกังวล ห่วงใยต่าง ๆ ออกไปเสียหมด

ในวันอุโบสถผู้รักษาอุโบสถ พึงทำการกำหนดกาลว่า “เราจักรักษาอุโบสถตลอดวันนี้ และคืนนี้” แล้วเปล่งวาจาสมทานองค์อุโบสถศีล ๘ ประการ ในสำนักของภิกษุ ภิกษุณีอุบาสิกหรืออุบาสิกา ผู้รู้ลักษณะของศีล ๘ แต่เข้าตรู่ หากรู้บาลีก็พึงเปล่งวาจาสมทานด้วยภาษาบาลี ส่วนผู้ไม่รู้ภาษาบาลี ควรอธิฐานว่า “ข้าพเจ้าอธิฐานอุโบสถศีลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว” (พุทธบัญญัติ อุโบสถ อธิฐาน) ผู้สมทานอุโบสถควรรับประทานอาหารแต่เช้า ไม่ควรทำกิจใด ๆ อย่างอื่น ไม่ควรปล่อยเวลาให้ล่วง ๆ ไป ควรทำการนบอายุของตนว่าสิ้นไปเท่าใด และพึง

ระลึกถึงความตายเป็นอารมณ์ เมื่อบริโภคอาหารก็ควรบริโภคเหมือนภิกษุผู้มีภัตตรเป็นประจำ แล้วไปสู่วิหารหรือวัด เพื่อฟังธรรม สนทนาธรรมหรือมนสิการบรรดาอารมณ์ ๓๘ อารมณ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง (แต่ในปัจจุบัน เป็นบริกรรมอาการ ๓๒ มี ขณ ผม เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น) ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับนางวิสาขา ว่า “วิสาขาเธอมาจากที่ไหนแต่ยังวัยเยาว์ นางวิสาขกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันนี้หม่อมฉันจะรักษาอุโบสถ” ในฎีกาอุโบสถสูตร ว่า ผู้รักษาอุโบสถพึงทำการกำหนดว่า เราจักรักษาอุโบสถตลอดคืนนี้และ ตลอดวัน การสมาทานองค์อุโบสถนั้นเชื่อว่าเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุแห่งความเกิดในสวรรค์เป็นต้น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า สมัยนั้นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ นิโครธาราม ใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ ในสักกชนบท ในครั้งนั้นพวกอุบาสกชาวสักกชนบทเป็นอันมากได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับในวันอุโบสถ พระพุทธเจ้าได้ตรัสถามว่า “อุบาสกชาวสักกชนบททั้งหลาย พวกท่านยังรักอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ อยู่แลหรือ?” พวกอุบาสกเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บางคราวพวกข้าพระองค์ก็รักษาอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ บางคราวก็ไม่ได้รักษาพระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธองค์ทรงคิดเถียงว่า “อุบาสกชาวสักกชนบททั้งหลาย ไม่เป็นลาภของท่านเสียแล้ว ท่านไม่ได้ดีเสียแล้ว เมื่อชีวิตมีภัยเพราะความโศก และมีภัยเพราะความตายอยู่อย่างนี้ เหตุใดจึงไม่รักษาอุโบสถเสียเล่า? ท่านจะเห็นอย่างไร? คนในโลกนี้พึงหาทรัพย์ได้ทุกวัน ด้วยการงานอันชอบโดยไม่จะต้องออกสุกลเลย สมควรจะได้หรือไม่ว่าเป็นคนฉลาด สมบูรณ์ด้วยความมั่งคั่ง?” ในตอนท้ายทรงสอนให้ไม่ประมาทไม่ให้หลงอยู่ในทรัพย์สิน และถามคุณ อันเป็นของไม่เที่ยง เป็นของว่างเปล่า เป็นของหลอกลวง เป็นของมีความฉิบหายไปเป็นธรรมดา อุบาสกเหล่านั้นต่างพากันเห็นแจ้ง และกราบทูลรับว่าจะรักษาอุโบสถสืบตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

การรักษาอุโบสถศีล คือ การรักษาอุโบสถศีล ตามวันอุโบสถศีล เป็นกาลยุคพรหมจรรย์ คือเป็นพรตที่จะต้องรักษาในวันมีกำหนด รักษาวันอื่นจากวันที่กำหนดไม่จัดเป็นอุโบสถศีล แม้จะได้รักษาปฏิบัติโดยเคร่งครัด อย่างไรก็ตามก็ไม่ชื่อว่ารักษาอุโบสถศีล การรักษาอุโบสถศีลว่ามี ๓ อย่าง ปกติอุโบสถ, ปุจฉาครอุโบสถ, และปฎิหาริยอุโบสถ, การรักษาศีลอุโบสถแบบปกติอุโบสถนั้น เป็นการรักษาศีลตามปกติเพียงวันหนึ่งคืนหนึ่งเท่านั้น และเดือนหนึ่งมี ๓ ครั้ง คือวันขึ้น – แรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ หรือแรม ๑๔ ค่ำในเดือนขาด การรักษาอุโบสถศีลแบบปุจฉาครอุโบสถ เป็นการรักษาศีลอุโบสถที่พิเศษขึ้นไปอีกกว่าปกติ คือคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน รักษาอุโบสถตามปกติไม่เพียงพอ ปราศรัยจะทำบุญกุศลให้อิ่มขึ้น แต่ยังไม่สามารถจะบวชเป็นพระหรือภิกษุณีได้โดยเด็ดขาด เพราะยังต้องกังวลด้วยการหาเลี้ยงครอบครัว กังวลด้วยทรัพย์สมบัติ แต่ปราศรัยจะบำเพ็ญบุญกุศลให้อิ่มขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ตามปกติ จึงรักษาอุโบสถศีลในวันปกติให้บริสุทธิ์บริบูรณ์แท้จริง จึงเพิ่มวันอุโบสถให้มากขึ้น

ดังนั้น การรักษาศุภโศภิต แบบปกติอุโบสถ คือ การรักษาศุภโศภิต วันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ในวันที่กำหนด คือ วันพระ ขึ้น-แรม วัน ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำและ๑๕ ค่ำ การรักษาศุภโศภิตเป็นหลัก แล้วเพิ่มรักษาก่อนกำหนด ๑ วัน เรียกว่า วันรับ และหลังวันกำหนดอีก ๑ วัน เรียกว่า วันส่ง การรักษาศุภโศภิต แบบปาฏิหาริย์ปักษุอุโบสถ คืออุโบสถที่รักษากันเป็นประจำทุกวันตลอดพรรษา ๓ เดือน ถ้าไม่อาจรักษาไว้ตลอด ๓ เดือน ก็รักษาให้ตลอด ๑ เดือน หลังจากออกพรรษาแล้ว คือรักษาในเขตแสวงหาภินิหารของภิกษุ ถ้ายังไม่อาจรักษาได้ตลอด ๑ เดือน ก็ให้รักษาเพียงครั้งละครั้งเดือนหลังจากออกพรรษาแล้ว รักษาอุโบสถในวันใด ๆ ผู้มีใจเลื่อมใส ปาฏิหาริย์ปักษุเข้าถึงองค์ ๘ ไม่เว้นแม้แต่วันเดียว การรักษาศุภโศภิตเป็นกิจที่จะพึงทำในวันที่กำหนดไว้เท่านั้น ในวันอื่นนอกจากวันที่พระพุทธเจ้ากำหนดไม่เรียกว่าอุโบสถ เรียกว่าศีล ๘ และการเข้าจำอุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ด้วยความเลื่อมใส ทำให้สมบุรณ์ บริบูรณ์ด้วยดี เป็นบุญเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง การรักษาศุภโศภิต ตามความประพฤติกุอุโบสถ ๓ ประการที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่นางวิสาขามหาอุบาสิกาผู้รักษาศุภโศภิตเป็นประจำ เพื่อให้ทราบ ว่า อุโบสถศีล ของพระพุทธศาสนา ๓ ประการนั้นสำคัญต่อผู้รักษาศุภโศภิตเป็นอย่างมาก

อานิสงส์ของอุโบสถศีล ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสถึงการรักษาศุภโศภิตอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ไว้ในอุโบสถวรรค หมวดว่าด้วยอุโบสถ ในหลาย พระสูตร เช่น (๑) วิตถสูตรว่าด้วยอุโบสถโดยพิสดาร (๒) วิสาขาสสูตร ว่าด้วยการแสดงอุโบสถแก่นางวิสาข (๓) โพชฌสูตร ว่าด้วยอุบาสิกาชื่อว่า โพชฌา ว่า บุคคลไม่พึงฆ่าสัตว์, ไม่พึงลักทรัพย์, ไม่พึงพูดเท็จ, ไม่พึงดื่มเมา, พึงงดเว้นจากเมถุนธรรมที่เป็นความประพฤติกุไม่ประเสริฐ, ไม่พึงบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ในเวลากลางคืน, ไม่พึงทัดทรงดอกไม้ ไม่พึงจูบไล้ของหอม, และไม่พียงนอนบนเตียงบนพื้น หรือบนที่ที่ปูลาดไว้, อุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้ ที่บุคคลอยู่จำแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก แฝ่ไพศาลมาก อานิสงส์การรักษาศุภโศภิต ย่อมมีความประพฤติกุเรียบร้อย ย่อมไม่เกิดความร้อนใจ เพราะมิได้กระทำความผิด ย่อมการากิเลสทั้งหลายไว้ได้ ดังเรื่องในอรรถกถาปัญจอุโบสถชาดก ที่ ฤาษีรักษา อุโบสถเพื่อข่มมานะ, นกพิราบสมาทานอุโบสถเพื่อข่มราคะ, ฐสมาทานอุโบสถเพื่อข่มความโกรธ, สุนัขจิ้งจอกสมาทานอุโบสถเพื่อข่มความโลภ, หมีสมาทานอุโบสถเพื่อข่มความอยาก, จะเห็นว่าอุโบสถนอกพุทธกาลแม้จะมีได้ครบองค์ ๘ แต่ก็ เป็นธรรมที่บังเกิดขึ้นสมัยนั้น ๆ ใช้เป็นเครื่องมือระงับกิเลสได้ ย่อมเป็นที่รักที่พอใจของมนุษย์ และเทวดาทั้งหลาย ทำให้ทรัพย์มั่นคง เพราะมีรายจ่ายน้อยลง กิตติศัพท์อันดีงามของผู้มีศีลย่อม ฟุ้งจรไป ย่อมมองอาจแก่กล้าข้ามเข้าสู่สังคม ประสบความสุขยิ่งกว่าความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ได้ชื่อว่าเป็นบำเพ็ญ เนกขัมมบารมี เพราะอุโบสถศีลเป็นข้อปฏิบัติเพื่อออกจากกาม ออกจากวัตถุ เครื่องปรนเปรอทั้งหลาย ย่อมก้าวไปในกุศลธรรมชั้นสูงยิ่งขึ้นคือ สมภาสิ ปัญญา และมรรคผล

นิพพาน ย่อมได้อานิสงส์จากอุโบสถศีลแต่ละข้อด้วยดี เช่นทำให้มีอายุยืน และทรัพย์ไม่เป็นอันตราย เป็นผู้ไม่หลงตาย ตายไปย่อมเข้าถึงซึ่งสุคติโลกสวรรค์ ถึงความเป็นสหายของเทวดาทั้งหลาย

กรณีตัวอย่างการรักษาอุโบสถศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ การรักษาอุโบสถศีลมีมาก่อนพุทธกาล ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงไว้ในชาดกหลายชาดกเพื่อเป็นข้อเปรียบเทียบ เรื่องที่เป็นปัจจุบันซึ่งเกิดขึ้นในขณะนั้น ส่วนมากเป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์ที่รักษาอุโบสถศีล คือ (๑) การรักษาอุโบสถศีลสมัยก่อนพุทธกาล ได้แก่ การรักษาอุโบสถศีลของพระเจ้ามณฑะ, อุโบสถศีลกับพระเจ้านิมิราช, อุโบสถศีลกับพระเจ้าเนมิราช, อุโบสถศีลกับพระเจ้าสาธินราช, (๒) การรักษาอุโบสถศีลสมัยพุทธกาล อุโบสถศีลมีความสำคัญมาทุกยุคทุกสมัย แม้ในสมัยที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนอยู่ พุทธบริษัทในสมัยนั้นก็ให้ความสำคัญกับการรักษาอุโบสถศีลมาก ดังตัวอย่างบุคคลสำคัญ ๆ ในสมัยพุทธกาล ได้แก่ อุโบสถศีลกับพระเจ้าอุทัยราชา, อุโบสถศีลกับลูกจ้างท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี, อุโบสถศีลกับเปรตอดีตผู้พิพากษาโง่งในสมัยพระเจ้าพิมพิสาร, อุโบสถศีลกับนางอุตตรา, อุโบสถศีลกับนางลขุมมาอุบาสิกา, อุโบสถศีลกับนางภทติกาอุบาสิกา, อุโบสถศีลกับนางโสณพินนา, อุโบสถศีลกับนางอุโปสถอุบาสิกา, อุโบสถศีลกับนางวิสาขามหาอุบาสิกา, อุโบสถศีลกับท้าวสักกะเทวราช, ผลจากการรักษาอุโบสถศีลมีอานิสงส์ยิ่งใหญ่มหาศาลดังพระพุทธองค์ตรัสไว้จริง ผู้รักษาอุโบสถตลอดปาฏิหาริย์ปักษ์ เมื่อตายไปได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรเทพธิดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีวิมานที่สวยงาม มีบริวารมากมายดังได้กล่าวมาจะนี้

๕.๑.๒ หลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาอุโบสถศีลในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า

ธรรมะ หมายถึง ระเบียบกฎเกณฑ์ที่มีอยู่โดยตัวของมันเองในธรรมชาติ พระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้ค้นพบ ปฏิบัติตาม เกิดผลที่ต้องการแล้วก็ประกาศให้คนอื่นรู้ เมื่อคนอื่นรู้แล้วปฏิบัติตามก็เกิดผลอย่างเดียวกัน และพระธรรมปิฎก กล่าวถึงความหมายของพระธรรมไว้ว่า พระธรรม คือความจริงของสิ่งทั้งหลายหรือธรรมชาติทั้งหมด รวมทั้งโลกและชีวิตของเรา ซึ่งเราจะต้องรู้ เข้าใจ และดำเนินชีวิตให้ประสานสอดคล้องถูกต้องตามนั้น เพื่อจะได้มีชีวิตที่ดีงาม เป็นสุขแท้จริง การพัฒนาบุคคลด้วยคุณธรรมต้องฝึกฝนให้มีความรู้ตระหนักรู้ว่าอะไรดี อะไรควร อะไรไม่ควร อะไรไม่ดี และปฏิบัติแต่ในทางที่ถูกที่ควรให้เป็นปกติวิสัย การพัฒนาในสิ่งดังกล่าวควรใช้สิ่งโน้มนำให้มีคุณธรรมสูง มีความระลึกได้ว่าอะไรไม่ควร และความรู้สึกตัวว่ากำลังทำอะไรอยู่ ผู้หวังความสงบสุขความเจริญ และความมั่นคงแก่ตนเอง และประเทศชาติ ต้องฝึกฝนตนเองให้มีคุณธรรม คุณธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญ และจำเป็นมากสำหรับบุคคลากรที่พึงประสงค์ขององค์การ

องค์การควรให้การส่งเสริมสนับสนุน และชักจูงให้บุคลากรขององค์การสนใจคุณธรรม และพร้อมปฏิบัติกับชีวิตการทำงานของตนเอง

ดังนั้นพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนนั้น เป็นหลักให้แก่การดำเนินชีวิตของเรา เมื่อเราปฏิบัติถูกต้องตามธรรมนั้น ศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ของเราก็จะเจริญปรากฏออกมา จนกระทั่งเราเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ มีชีวิตที่ดีงามมีความสุขอย่างแท้จริง พระธรรมจึงเป็นรัตนที่ ๒ ในพระรัตนตรัย ดังนั้นผู้ปฏิบัติธรรมจะได้รับผล ดังนี้ (๑) รักษาผู้ปฏิบัติธรรมให้อยู่เย็นเป็นสุข (๒) เป็นคุณอาภรณ์ประดับใจให้งดงาม (๓) พัฒนาค้นไปสู่ความเป็นกัลยาณชน (๔) ขจัดความชั่วออกจากจิตใจ โดยหลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาอุโบสถศีลในพระพุทธศาสนา เถรวาท ประกอบไปด้วย ๘ ประการ ได้แก่ ศีลข้อหนึ่งใช้พรหมวิหาร ๔, ศีลข้อสองใช้สัมมาอาชีวะ, ศีลข้อสามใช้กัมสังวร, ศีลข้อสี่ใช้สัจจะ, ศีลข้อห้าใช้สติ-สัมปชัญญะ, ศีลข้อหกใช้ข้อปณณกปฏิบัติ, ศีลข้อเจ็ดใช้ขันติ โสรัจจะ, และศีลข้อแปดใช้โลกบาลธรรม ๒, ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการปฏิบัติรักษาอุโบสถศีลอันมีองค์ ๘ ประการ

๑) **หลักพรหมวิหารธรรม ๔** พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันโดยชอบ ประกอบด้วย (๑) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข การเลี้ยงชีวิตด้วยสุจริตธรรมนอกจากจะเป็นสัมมาชีพแล้ว ยังเป็นอาชีพที่ทำประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่นด้วย (๒) กรุณา ความสงสาร การเลี้ยงชีวิตที่ปราศจากโทษ ไม่ประกอบอาชีพที่ทำลายตนเองและบุคคลอื่นให้เดือดร้อน ในขณะที่เดียวกันก็เลี้ยงชีวิตด้วยความกรุณาไม่เบียดเบียนบุคคลอื่น (ใ) มุทิตา มีความยินดีเมื่อบิوارหรือบุคคลที่รู้จักประสบผลสำเร็จกับอาชีพการงาน มีจิตใจผ่องใสเบิกบาน เมื่อทราบว่าอาชีพเหล่านั้นถูกต้องชอบธรรม (๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำเพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน ผู้ที่ตั้งมั่นในการเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้องชอบธรรม ย่อมตั้งอยู่ในพรหมวิหารธรรม ทั้งความเมตตารักใคร่ปรารถนาดี มีความสงสารคิดช่วยเหลืออนุเคราะห์แก่เพื่อนมนุษย์พลอยยินดีเมื่อคนอื่นประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิต จนสามารถสร้างฐานะจากการประกอบอาชีพที่สุจริตและรู้จักปล่อยวางทำใจให้เป็นกลางเมื่องานนั้นยังไม่สำเร็จผล

๒) หลักสัมมาอาชีวะ สัมมาอาชีวะเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลทั้งทางกาย ทางวาจา ทางจิตใจ อีกทั้งเกิดคุณค่าต่อการพัฒนาปัญญาให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการดำเนินชีวิต และยังมีคุณค่าต่อการเกื้อหนุนให้เกิดบุญกุศลามากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะยังมีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการเกื้อหนุนและส่งเสริม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อื่น และมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมส่วนรวมทั้งด้านการปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ ตลอดจนเกื้อหนุนการพัฒนาระบบจริยธรรมทางสังคมด้านอื่น ๆ ให้เข้มแข็งและมั่นคงยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายที่ก่อให้เกิดความสุขมวลรวมของคนในสังคมมากยิ่งขึ้น สำหรับผู้รักษาศูโตสศีลจะพึงงดเว้นและไม่ประกอบสิ่งที่ไม่ดี กล่าวคือ “สัมมาอาชีวะ” หมายถึง การเว้นจากมิจจาชีพทุกชนิด ประกอบแต่การงานที่สุจริต ไม่ผิตกฎหมาย ไม่ผิศีลธรรม ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น สัมมาอาชีวะเป็นหลักธรรมข้อหนึ่งในมรรค ๘ ซึ่งเป็นแนวทางการดับทุกข์หรือการแก้ไขปัญหาชีวิต มุ่งผลในทางปฏิบัติให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริง ๆ ในโลกนี้เพื่อให้สอดคล้องกับการเลี้ยงชีพที่ถูกต้องของคนแต่ละคน โดยอยู่บนพื้นฐานการดำเนินชีวิตด้วยการประพฤติชอบ หรือการเลี้ยงชีพชอบเรียกว่าสุจริต ๓ ได้แก่ การเลี้ยงชีพชอบทางกาย, การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา, การเลี้ยงชีพชอบทางใจ, การเลี้ยงชีพชอบทางกายหมายถึง การประกอบอาชีพที่ถูกต้อง เหมาะสม ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติสำหรับการแสวงหาทรัพย์ของมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา เว้นจากมิจจาณิชาทั้ง ๕ ประการ และมิจจาชีพทุกชนิด ประกอบแต่การงานที่สุจริต ไม่ผิตกฎหมายไม่ผิศีลธรรม ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น

๓) กามสังวร คือ อาสวะที่ต้องละด้วยการสังวร อุบาทส อุบาทิกาในธรรมวินัยนี้พิจารณาโดยแยกกาย เป็นผู้สำรวมด้วยการสังวรในจักขุนทรีย์ อยู่ ซึ่งเมื่อเธอไม่สำรวมอยู่ อาสวะและความร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ก็จะพึงเกิดขึ้น เมื่อเธอสำรวมอยู่ อาสวะและความร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ย่อมไม่มีแก่เธอด้วยอาการอย่างนี้ พิจารณาโดยแยกกายแล้ว เป็นผู้สำรวมด้วยการสังวรในโสตินทรีย์อยู่ ฯลฯ พิจารณาโดยแยกกายแล้ว เป็นผู้สำรวมด้วยการสังวรในฆานินทรีย์อยู่ ฯลฯ พิจารณาโดยแยกกายแล้ว เป็นผู้สำรวมด้วยการสังวรในชีวหินทรีย์อยู่ ฯลฯ พิจารณาโดยแยกกายแล้ว เป็นผู้สำรวม ด้วยการสังวรในกายินทรีย์อยู่ ฯลฯ พิจารณาโดยแยกกายแล้ว เป็นผู้สำรวม ด้วยการสังวรในมนินทรีย์อยู่ ซึ่งเมื่อเธอไม่สำรวมอยู่ อาสวะและความร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ก็จะพึงเกิดขึ้น เมื่อเธอสำรวมอยู่ อาสวะและความร่าร้อนที่ก่อ ความคับแค้น ย่อมไม่มีแก่เธอด้วยอาการอย่างนี้ ดังนั้นอุบาทส อุบาทิกา พึงสำรวมในกามคุณ ไม่หมกมุ่นอยู่ในกามารมณ์จนถึงกับทำลายน้ำใจผู้อื่นโดยลวงเกิน ข่มเหงกันทางเพศ ธรรมข้อนี้ช่วยป้องกันรักษาศีลข้อสามไว้ได้ คู่ครองมีความซื่อสัตย์ ไม่ประพฤติผิดใจ เพราะการมาปฏิบัติธรรมอาจจะมาจากที่อื่นซึ่งโดย

หญิงชายเมื่อมาพบเจอกัน ถูกใจกัน อาจจะควบคุมอารมณ์ของตนเองไม่อยู่ก็อาจจะทำผิดคิดได้ ดังนั้นผู้ปฏิบัติธรรมเองจะต้องมีกามสังวรให้มาก ๆ เพื่อป้องกันปัญหาเหล่านี้ได้

๔) **สัจจะ** สิ่งที่มีอยู่จริงหรือความจริงในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ก็คือ ความจริงที่เรียกว่า “สัจธรรม” หรือ “สัจจะ” นั่นเอง ซึ่งถูกค้นพบโดยการตรัสรู้หรือริยสัจธรรมของพระพุทธเจ้า ดังนั้น คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมดก็คือคำสอนที่แสดงถึงความจริงในลักษณะต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ทั้งที่เป็นโลกียธรรม และโลกุตตรธรรม และทั้งที่เป็นสังขตธรรม และอสังขตธรรม ล้วนเป็นคำสอนที่แสดงถึงความจริงในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ความจริงในพระสูตรนั้น เป็นลักษณะการกล่าวความแท้ความไม่คลาดเคลื่อนซึ่งเป็นวจีสัจจะ ตลอดถึงความจริงของพระอริยเจ้า คือเป็นของจริงแท้ ไม่แปรผัน ไม่เป็นอย่างอื่น เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า อริยสัจจะในความหมายของพระอภิธรรม คือสภาวะที่ปรากฏอยู่ เป็นอยู่ อย่างนั้น ไม่ขึ้นอยู่กับการกาลเวลา หรืออำนาจของสิ่งใด เป็นการหยั่งรู้สัจธรรม เป็นสภาวะธรรมที่แท้ของธรรมชาติ คือสิ่งที่เป็นความจริงในตนเองโดยสภาวะธรรมของสิ่งนั้น ได้แก่ จิต เจตสิก รูปนิพพาน สัจธรรมในระดับสมมติเป็นความรู้ที่ทุกคนสมควรจะพัฒนาให้เกิดมีขึ้นในตนเพราะว่าถ้าทุกคนเข้าใจ และให้ความสำคัญแก่สัจธรรมในขั้นนี้หรือความจริงขั้นบัญญัติแล้วการพัฒนาทางสังคม การพัฒนาทางอารมณ์ และการพัฒนาทางสติปัญญาก็ย่อมเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ส่วนสัจธรรมระดับปรมัตถ์เป็นความจริงที่ลึกซึ้ง เป็นความจริงที่แฝงอยู่กับความจริงโดยสมมติและเป็นความจริงแท้สูงสุด ที่ทุกคนควรทำให้ชัดแจ้งพิจารณา และเรียนรู้เพื่อให้เข้าถึงความหลุดพ้นซึ่งเป็นสภาวะสูงสุดในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีคำที่มีความหมายและมีความสำคัญในการสร้างความดีของพระโพธิสัตว์คือคำว่า “สัจจะบารมี” ก็คือการรวมเอาคำว่า “สัจจะ” กับคำว่า “บารมี” มารวมเข้าด้วยกัน คำว่าสัจจะมี ความหมายถึง ความจริงหรือสภาพที่เป็นจริง ส่วนคำว่าบารมีนั้น หมายถึงความเป็นเลิศ ความเต็ม ความเป็นยิ่งใหญ่ หรือคุณธรรมหลายอย่างที่พระโพธิสัตว์ถึงบำเพ็ญ เพื่อนำไปสู่การบรรลุพระโพธิญาณ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นหนทางไปสู่ผลสุดท้าย คือพระโพธิญาณ และ สิ่งที่มีอยู่จริงตามทัศนะของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทนั้นมีอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) ความจริงในระดับสมมติสัจจะ ได้แก่ ความจริงที่ปรากฏชัดในภายนอก มีสภาพที่ปรากฏเป็นความจริงเพียงชั่วคราวคราวตามที่อยู่คนในโลก (๒) ความจริงในระดับปรมัตถสัจจะ ได้แก่ ความจริงแท้สูงสุด เป็นความจริงที่มีสภาวะธรรมรองรับ เป็นความจริงที่เป็นไปตามสภาวะของมันเองเป็นความจริงแท้ที่แฝงอยู่กับความจริงขั้นสมมติ เป็นความจริงที่ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่ขึ้นอยู่กับการเชื่อของมนุษย์ ไม่ขึ้นกับบุคคลสถานที่และเวลา อยู่นอกเหนือประสาทสัมผัส ไม่ตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ ไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยหลักการคิดหรือเครื่องมือ

ใด ๆ ทั้งสิ้น การจะรับรู้ความเป็นปรমัตตัจจะนี้ ก็ด้วยวิธีทำความเข้าใจ และปฏิบัติเท่านั้น ปรมัตตัจจะเป็นความจริงสากล คือ ไม่ว่ามนุษย์จะรับรู้หรือไม่รับรู้ ชอบหรือไม่ชอบ ต้องการหรือไม่ต้องการปรมัตตัจจะนี้ก็จะคงเป็นไปอยู่อย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลงคงมีอยู่ตลอดเวลา หรือที่เรียกว่า สัจจะขั้นปรมัตตัจจะทั้ง ๔ ประการ คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน

๕) **ธรรมมีอุปการะมาก ๒** อย่างคือ (๑) สติ ความระลึกได้ และ (๒) สัมปชัญญะ ความรู้ตัวอธิบาย สติ ความนึกได้ก่อนทำ ก่อนพูด ก่อนคิด นึกได้ก่อนแล้วจึงทำ จึงพูด จึงคิด อันนี้เป็นลักษณะของสติ สติเป็นเครื่องกำจัดอธรรม คือ ความประมาท ความเลินเล่อ เป็นกิจ บุคคลที่ทำพลาด พุดพลาด คิดพลาด อันนี้เป็นโทษของการขาดสติ สติ มี ๒ ชั้น คือ (๑) ขั้นต่ำเป็นไปในกิริยาที่พูด ที่คิด เป็นต้น (เรียกว่าสามัญญสติ) (๒) สติขั้นสูงเป็นไปในสติปัฏฐาน ๔ คือ ความระลึกในกาย ในเวทนา ในจิต ในธรรม เป็นต้น สัมปชัญญะ เป็นไปในกิจอันเดียวกันกับสติ แต่โดยอาการต่างกัน ความรู้ตัวในเวลากำลังทำ กำลังพูด กำลังคิด นี่เป็นลักษณะของสัมปชัญญะ กำจัดธรรมเป็นข้าศึก คือ ความเขลา ในเวลาทำกิจการทุกชนิด เป็นกิจเพราะหากขาดสัมปชัญญะ สติสัมปชัญญะ จะไม่เป็นประโยชน์ แก่ชนโดยทั่วไปทุกจำพวก ทั้งทางคฤหัสถ์ คฤหัสถ์ เพราะเหตุนี้พระสารีบุตรเถระเจ้า จึงกล่าวถึงสติสัมปชัญญะว่าเป็น พหุุปการธรรม คือ ธรรมมีอุปการะมาก ถ้าขาดธรรมทั้งสองนี้ ธรรมอื่น ๆ ก็เกิดขึ้นไม่ได้ จึงเรียกว่าธรรมมีอุปการะมาก

๖) **อปณณกปฏิบัติ ๓** (ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด, ปฏิบัติที่เป็นส่วนแก่นสารเนื้อแท้ ซึ่งจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญงอกงามในธรรม เป็นผู้ดำเนินอยู่ในแนวทางแห่งความปลอดภัยจากทุกข้ออย่างแน่นอนไม่ผิดพลาด คือ (๑) อินทริยสังวร (การสำรวมอินทริย คือระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำใจ เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริยทั้ง ๖ (๒) โภชนมัตตัญญูตา (ความรู้จักประมาณในการบริโภค คือรู้จักพิจารณารับประทานอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้ทำกิจให้ชีวิตผาสุก มิใช่เพื่อสนุกสนาน มัวเมา และ (๓) ชาคริยานุโยค (การหมั่นประกอบความดี ไม่เห็นแก่นอน คือ ขยันหมั่นเพียรตื่นตัวอยู่เป็นนิตย์ ชำระจิตมิให้มีนิวรณ์ พร้อมเสมอทุกเวลาที่จะปฏิบัติกิจให้ก้าวหน้าต่อไป

๗) **ขันติ โสรัจจะ** ถือว่าเป็นหลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาสีลอุโบสถได้เป็นอย่างดี เพราะจะทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมมีความอดทน ก็ต้องพยายามทำใจให้สงบ ทำให้ใจเย็นลง ด้วยอุบายอันชอบเมื่อใจสงบแล้ว กิริยาที่แสดงออกมาก็จะสงบเสงี่ยมเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ความงามทุกส่วนของตนก็จะไม่เสื่อม เพราะหลักธรรมขันติและ โสรัจจะ นับว่าเป็นหลักธรรมสำคัญที่ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของทุกคน ความอดทนและความสงบเสงี่ยมหากมีประจำอยู่ในจิตของผู้ใด ผู้นั้นก็จะมีความสุข มีจิตใจที่เป็นสุขหนักแน่น เป็นที่นิยมยกย่องของบุคคลทั่วไป เพราะธรรมะนี้ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นผู้ที่มีความงดงามทั้งกาย วาจา และใจ จะ

ประกอบกิจการงานใดๆ ย่อมประสบความสำเร็จตามใจที่มุ่งมาด สามารถที่จะเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ด้วยใจที่มั่นคง ซึ่งควรริบสร้างให้มีในตนสำหรับผู้รักษาศีลด้วยแล้วยังต้องมีไว้ในใจอยู่ตลอดเวลา เพื่อความสุขและการปฏิบัติธรรมที่สูงขึ้นไป

๘) หิริโอตตปเป คือ ความละอายใจต่อทุจริต มีลักษณะเป็นความละอายที่จะเกิดขึ้นในใจเป็นความละอายเกลียดชังต่อบาปทุจริต เปรียบดังคนหนุ่มสาวรักความสวยงาม รังเกียจความสกปรกโสโครก ส่วนโอตตปเป คือ ความเกรงกลัวภายในใจต่อความทุจริต เมื่อมีความสะดุ้งกลัวต่อบาปทุจริตและผลก็จะไม่กล้าทำผิด ด้วยกาย วาจา และใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทั้งนี้จะต้องมีความรู้เรื่องกรรมและผลของกรรม รู้ว่าทำกรรมดีได้รับผลดี ทำกรรมชั่วได้รับผลชั่ว แล้วเกิดความหวาดหวั่น ครั่นคร้ามขยาดกลัวต่อผลของกรรมชั่ว จนไม่กล้าที่จะจะต้องข้องเกี่ยวกับอาชีพทุจริต เหมือนคนที่รักตัวกลัวอสรพิษ

๕.๑.๓ หลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาอุโบสถศีลของอุบาสก อุบาสิกาในสังคม

ปัจจุบัน พบว่า การสวดมนต์จะต้องเข้าใจในหลักพุทธพจน์ของพระพุทธองค์ให้แจ่มแจ้งก่อนที่จะนำมาปฏิบัติ เพราะการสวดมนต์เป็นการเปล่งวาจาออกมาเพื่อให้รู้ถึงการสาธยายธรรม เมื่อนั้น ผู้สวดมนต์จำเป็นต้องสวดให้ถูกต้อง เพื่อรักษาพุทธพจน์ของบทสวดมนต์และความศักดิ์สิทธิ์จะได้บังเกิดแก่ผู้ปฏิบัติตนเองเพราะตามความหมายแล้วสัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรงเป็นหลักธรรมที่ทำให้รักษาศีลข้อสี่ไว้ได้ ทำให้มีวาจาตรง ไม่โหกหลอกลวง ไม่ทำลายประโยชน์ของบุคคลอื่น แต่เป็นคนตรงไปตรงมา มีหลักการเหตุผล รักษาความยุติธรรม ถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นมากสำหรับนักปฏิบัติธรรม

หลักธรรมอภินิเวศกปฏิบัติทา การปฏิบัติไม่ผิด ๓ ประการ คือ (๑) การสำรวมอินทรีย์ ๖ (๒) การไม่รับประทานอาหารมากเกินไป แค่อิ่มที่ไม่เป็นอุปสรรคแก่การปฏิบัติธรรม และไม่เป็นไปเพื่อความมัวเมาและประดับ ที่สำคัญจะต้องมีความเพียรในการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เข้าใจในหลักธรรมและชีวิตของตนมากขึ้น สติสัมปชัญญะ คือ ความมีสติคอยตรวจตรา ไม่เลินเล่อเผลอเรอ ประมาท สิ่งที่ทำลายสติ คือ สุรา และสิ่งเสพติดทั้งหลาย ดังนั้นผู้ปฏิบัติธรรมศีลอุโบสถจะต้องรักษาไว้อย่างเคร่งครัด

หลักธรรมอันทำให้งามมี ๒ ประการ คือ ๑) ขันติ มี ๓ อย่าง คือ (๑) อุตทนต่อความลำบาก (๒) อุตทนต่อการตรากตรำ และ (๓) อุตทนต่อความเจ็บไข้ และ ๒) โสรัจจะ คือความเสื่องเรียบร้อย ไม่แสดงความในใจออกมาให้ผู้อื่นรู้เห็น ในเมื่อเขาพูดถูกถูกเหยียดหยาม ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องนำมาใช้ในการรักษาอุโบสถศีล เพราะเป็นการฝึกความอดทน ทำจิตใจให้เข้มแข็งเบิกบานเพื่อให้ได้หลักธรรมที่สูงขึ้นไป

หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นคุณธรรมซึ่งแสดงออกจากส่วนลึกของจิตใจ คือ ความรัก ความปรารถนาดี อยากให้บุคคลและสัตว์อยู่ในความดีงาม ประสบสุข เป็นประโยชน์ เป็นความบริสุทธิ์ที่มีต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในฐานะเพื่อนร่วมโลก เป็นความปรารถนาดีที่ไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ บุคคลที่ควรเจริญพรหมวิหารเป็นอันดับแรก คือ ตนเอง เริ่มตั้งแต่การแผ่เมตตาให้กับตนเอง กรุณา ปรารถนาให้ตนเองพ้นจากห้วงทุกข์ มุทิตา ครั้นเมื่อพ้นจากทุกข์ใด ๆ แล้วก็พลอยยินดีกับตัวเอง และอุเบกขากับสิ่งที่เกิดขึ้นอันเป็นโลกธรรมซึ่งมีขึ้นมีลง มีสรรเสริญ มีนิทานิสุข มีทุกข์ มีลาภเสื่อมลาภ มียศเสื่อมยศไม่ว่าวันใดก็วันหนึ่งได้ประสบอย่างแน่นอน ดังนั้นหากเจริญเมตตาอันเป็นธรรมข้อแรกของพรหมวิหารธรรมได้ถึงระดับอัปปมัญญา ซึ่งหมายถึงการรู้สึกอย่างแท้จริงโดยมุ่งให้เหล่าสัตว์อยู่เย็นเป็นสุขไม่เบียดเบียนกัน สำหรับผู้มาปฏิบัติธรรมจึงเจริญพรหมวิหารธรรมเพื่อความสุขของตนเองและผู้อื่น

หลักสัมมาอาชีวะในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การประกอบอาชีพที่สุจริตทางกาย และสุจริตทางวาจา ถูกทั้งกฎหมายและศีลธรรม การประกอบอาชีพที่สุจริตทางกาย คือ เว้นจากมิจฉา ๕ ประการ ประกอบด้วย ๑) เว้นจากการค้าขายศาสตราอันเป็นเครื่องประหาร ๒) เว้นจากการค้ามนุษย์ ๓) เว้นจากการค้าขายสิ่งมีชีวิต ๔) เว้นจากการค้าขายสิ่งมีเงินเมา ๕) เว้นจากการค้าขายยาพิษ เพราะการค้าขายสิ่งเหล่านี้ผิดต่อศีลธรรมทางศาสนาเป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้ได้รับความลำบากเดือดร้อน มอมเมาและส่งเสริมให้คนในสังคมอยู่ด้วยความหวาดระแวง ไม่ปลอดภัย ดังนั้นสัมมาอาชีวะในการแสวงหาทางพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงเอาอาชีพที่สุจริตทางกาย ที่ถูกต้องชอบธรรมด้วยกฎหมาย และศีลธรรม อย่างเช่น การมาปฏิบัติธรรมรักษาศีลอุโบสถก็ต้องละเว้นจากการค้าขายอาชีพเหล่านี้ เพราะถือว่าเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้ตนเองปราศจากบาปทั้งหลายและสามารถปฏิบัติธรรมได้อย่างสมบูรณ์ การปฏิบัติธรรมก็เช่นเดียวกันที่จะต้องมียุทธธรรมข้อนี้ประจำใจ ธรรมเป็นโลกบาล คือ กุ้มครองโลก ๒ อย่าง (๑) หิริ ความละอายแก่ใจ (ต่อการกระทำความชั่วทุกชนิด) (๒) โอตตัปปะ ความเกรงกลัว (ต่อผลของการทำความชั่วทุกอย่าง) การที่มนุษย์เราจะอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข

การรักษาอุโบสถศีลของอุบาสกอุบาสิกาในสังคมปัจจุบัน โดยแบ่งประเด็นศึกษาเป็น ๕ ประการ คือ (๑) หลักธรรมในการสวดมนต์ของอุบาสก อุบาสิกาในสังคมปัจจุบัน พบว่าใช้หลักสังฆะในการยึดการปฏิบัติเป็นสำคัญ เพราะการสวดมนต์จะต้องเข้าใจในหลักพุทธพจน์ของพระพุทธองค์ให้แจ่มแจ้งก่อนที่จะนำมาปฏิบัติ เพราะการสวดมนต์เป็นการเปล่งวาจาออกมาเพื่อให้รู้ถึงการสาธยายธรรม เมื่อนั้นผู้สวดมนต์จำเป็นต้องสวดให้ถูกต้อง เพื่อรักษาพุทธพจน์ของบทสวดมนต์และความศักดิ์สิทธิ์จะได้บังเกิดแก่ผู้ปฏิบัติ (๒) หลักธรรมในการปฏิบัติกรรมฐานของอุบาสกอุบาสิกาในสังคมปัจจุบัน พบว่า หลักธรรม อปัมณกปฏิบัติ การปฏิบัติไม่ผิด ๓ ประกอบไปด้วย

๓ ประการ คือ การสำรวมอินทรีย์ การไม่รับประทานอาหารมากเกินไปแค่พออิ่มที่ไม่เป็นอุปสรรคแก่การปฏิบัติธรรมและไม่เป็นไปเพื่อความมัวเมาและประดับ ที่สำคัญจะต้องมีความเพียรในการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เข้าใจในหลักธรรมและชีวิตของตนมากขึ้น (๓) หลักธรรมในการควบคุมกิริยาบถทั้ง ๔ ของอุบาสก อุบาสิกาในสังคมปัจจุบัน คือ ๑) กามสังวร หมายถึง อุบาสก อุบาสิกาพึงสำรวมในกามคุณ ไม่หมกมุ่นอยู่ในกามารมณ์จนถึงกับทำลายน้ำใจผู้อื่นโดยลวงเกิน ข่มเหงกันทางเพศ และ ๒) ธรรมอันทำให้งามมี ๒ ประการ คือ ๑. ขันติ มี ๓ อย่าง คือ (๑) อุดหนุนต่อความลำบาก (๒) อุดหนุนต่อการตรากตรำ และ (๓) อุดหนุนต่อความเจ็บไข้ และ ๒. โสรัจจะ คือ ความสงี่ยมเรียบร้อย ไม่แสดงความในใจออกมาให้ผู้อื่นรู้เห็น ในเมื่อเขาพูดถูกถูกเหยียดหยาม ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องนำมาใช้ในการรักษาอุโบสถศีล เพราะเป็นการฝึกความอดทน ทำจิตใจให้เข้มแข็งเบิกบานเพื่อให้ได้หลักธรรมที่สูงขึ้นไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากการศึกษาหลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาอุโบสถศีลในพระพุทธศาสนา เถรวาท พบว่าหากเราได้ศึกษาเรื่องนี้ตั้งแต่แรกและจนจบจะทำให้เราเข้าใจในหลักธรรมที่เกื้อหนุนการรักษาอุโบสถศีล และข้อปฏิบัติทั้งหลักการ จุดมุ่งหมายที่สำคัญของหลักธรรม เพื่อให้การปฏิบัติธรรมรักษาอุโบสถศีลเป็นไปอย่างสงบ พร้อมเพียง และเกิดความเข้าใจในการปฏิบัติธรรมมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ การรักษาอุโบสถศีลจะต้องสมาทานศีล ๘ ประการ และรักษาดลอดไตรมาส ๑ วัน ๓ วัน ก็ได้ แล้วแต่ความสะดวก จึงจะได้รับอานิสงส์แห่งการรักษาศีลอุโบสถศีล คือ เราจะเห็นได้ว่า บุญจากการรักษาศีลนั้นมีอานิสงส์ใหญ่ ส่งผลให้ได้สวรรค์สมบัติกันอย่างง่าย ๆ ภาวะของโลกปัจจุบันนี้มักจะทำให้พวกเราประพาศิติดิถีศีลธรรมกันได้ไม่ยาก แต่ผู้ที่อดทนข่มจิตข่มใจรักษาภาวะปกติของตัวเองได้ จึงเป็นผู้ที่น่ายกย่อง แม้กระทั่งพระผู้พระภาคเจ้าก็ตรัสรับรองคนที่รักษาศีลได้บริสุทธิ์บริบูรณ์ว่าถึงจะยังดำรงอยู่ในโลกนี้ก็เหมือนอยู่บนสวรรค์ เพราะได้ชื่อว่าเป็นมนุษยเทโว มีหิริโอตตปละ และมีศีลกันเป็นปกติ การที่จะสามารถนำเอาหลักธรรมข้อใดไปใช้ก็ต้องคำนึงถึงข้อระเบียบปฏิบัตินั้น ๆ ให้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นเริ่มปฏิบัติธรรมตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนถึงขั้นตอนสุดท้าย ได้แก่ การสวดมนต์และการแผ่เมตตา การปฏิบัติกรรมฐาน (๓) การควบคุมกิริยาบถ (๔) การฟังธรรมและสนทนาธรรม (๕) การดำเนินชีวิต เพราะจะช่วยเกื้อหนุนให้การปฏิบัติรักษาอุโบสถศีลเป็นไปได้ด้วยดี เมื่อสามารถปฏิบัติได้ผลดีก็จะช่วยเผยแผ่การรักษาอุโบสถศีลไป

ยังสำนักอื่น ๆ ได้เข้าใจตรงกันโดยทั่วกัน อันจะเป็นการดำรงมั่นซึ่งพระพุทธศาสนาให้ยืนยงคงอยู่ตลอดไป

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะงานวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการศึกษาหลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาอุโบสถศีลในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ยังมีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๑) ควรศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมข้ออื่น ๆ ที่เกื้อหนุนการรักษาอุโบสถศีล เพื่อต้องการให้เข้าใจวิธีการปฏิบัติตามได้

๒) ควรศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาฝ่ายนิกายที่เกี่ยวข้องกับการรักษาอุโบสถศีล

๓) ควรศึกษาการนำหลักธรรมต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาแล้วนี้ เพื่อลงภาคสนามเกี่ยวกับอุบาสกอุบาสิกาในยุคปัจจุบัน

๔) ควรศึกษาการรักษาศีลอุโบสถของอุบาสกอุบาสิกาในสมัยพุทธกาลกับสมัยปัจจุบัน